

BIBLIJSKI MOTIVI NA FRESKAMA U ĐAKOVAČKOJ KATEDRALI (2)

2. NOINA PUSTOLOVINA

Opći potop (Ludwig Seitz, 1881.)

Događaj očišćenja

Uspomena na katastrofalnu poplavu koja se dogodila u vrlo dalekoj prošlosti ostala je u ljudskom sjećanju te je pretočena u sumersko-babilonske legende iz raznih razdoblja. Takvom predajom katastrofa je - u priči - uvećana do svjetskih razmjera. Tu pučku baštinu probrala je biblijska predaja i u događaj unijela moralnu i religioznu po(r)uku. Ono što su sumerske priče pripisivale hiru zavidnih bogova, biblijski izvještaj donosi kao pravedno djelo jednoga Boga. Ono što je opisivano kao propast, biblijski autor iznosi kao događaj očišćenja ljudskog roda i spasa pravednih u korablji.

U događaju gledamo Božji sud što pogađa grešnika, a pravednika čini sjemenom novog čovječanstva. Glavno lice tog događaja je Noa. Nazvan je pravednikom te on, poput Adama, predstavlja i zastupa sve što ima: veliku obitelj i “od svih živih bića po dvoje”, spašavajući ih

zajedno sa samim sobom. Ovi spašenici bit će početak novog naroda.

Biblijski izvještaj

Najživlje to pripovijeda sama Biblija u svojoj prvoj knjizi: “U očima Božjim zemlja se bila iskvarila; nepravdom se napunila. I kad je Bog vidio kako se zemlja iskvarila - ta svako se biće na zemlji izopačilo - reče Bog Noi: 'Odlučio sam da bude kraj svim bićima jer se zemlja napunila opačinom; i, evo, uništit ću ih zajedno sa zemljom. Napravi sebi korablju od smolastog drveta; korablju načini s prijekletima i obloži je iznutra i spolja paklinom.... Ja ću, evo, pustiti potop - vode na zemlju - da izgine svako biće pod nebom, sve u čemu ima dah života: sve na zemlji mora poginuti. A s tobom ću učiniti Savez; ti ćeš ući u korablju - ti i s tobom tvoji sinovi, tvoja žena i žene tvojih sinova. A od svega što je živo - od svih bića - uvedi u korablju od svakoga po dvoje, da s tobom preživi, i neka bude muško i žensko.... Sa sobom uzmi svega za jelo pa čuvaj, da bude hrane tebi i njima.' - Noa učini tako. Sve kako mu je Bog naredio, tako je izvršio” (Post 6, 11-22).

I nakon što je Noa sve učinio, nastavlja Pismo: “...navale svi izvori bezdana, rastvore se ustave nebeske. I udari dažd na zemlju da pljušti četrdeset dana i četrdeset noći”. Svi uđu u korablju. “Onda Jahve zatvori za njima vrata....Vode su sve silnije navaljivale i rasle nad zemljom, tako te prekriše sva najviša brda pod nebom.”

Sadržaj slike

Posljednji akord ove drame iznosi pred nas Seitzova slika: voda se popela do posljednjeg vrhunca, a u pozadini velika Noina korablja već plovi. Brojna skupina polugolih likova, grešnika, izbezumljena je pred očitim svršetkom. Očaj je izobličio svako lice. Dok su se jedni stisnuli na samom vrhuncu brda, drugi su već dijelom u bujici. Grupirani su piramidalno. Na vrhu je stara svodilja uz koju su se pripile dvije mlade žene, njezine žrtve - slika grijeha bludnosti. Do ove trojke sjedi prazna pogleda debeo starac, a uza nj dva mladića, žrtve njegove pohote. Jedan od ovih, s rukama na koljenima, podigao je pogled k nebu. Od svih jedini on kao da moli. Za njim se još pripeo starac pokriven glave i uzdignute ruke, dajući znak onima koji se približavaju u čamcu da im je trud uzaludan.

Dva snažna crnoputa muškarca su lijevo od opisane skupine. Prvi u očaju, uzdignutih zgrčenih ruku, upravlja kletve nebu, a drugi krajnjim naporom nosi svoju iznemoglu ženu. Sasvim u lijevom uglu još dvojica muškaraca posljednjim se trzajima dohvaćaju stijene: jedan je upravo sišao s konja koji tone, a drugi je doplutao na panju. Zdesna u prednjem dijelu freske je šest osoba. Veoma je izražajan lik očajne majke s djetetom na grudima. Muž, još do pojasa u vodi, pridržava je da se ne posklizne s litice. Do nje još dva lika: jedan, s mačem o pojasu, beznadno je pritisnuo glavu uz kamen, a drugi, starac, beščutno se predaje sudbini.

Dvije skupine osoba su i u pozadini slike. Jedni, slijeva, pokušavaju se uzaludno dohvatiti Noine korablje, a drugi, zdesna, plutaju u prepunom čamcu odbijajući veslima one koji im se iz vode žele pridružiti. Sav ovaj bezizlazni metež pojačavaju tmasti oblaci, grmljavina i sijevanje munje. Kompozicija je renesansna, puna uznemirenih linija. Tako je još više naglašena nutarnja uznemirenost i zdvojnost grešnika. Snažni su kontrasti svjetla, koje prodire kroz oblake, i sjene, sa širokom skalom boja. Po dramatičnoj izražajnosti je među prvim slikama mladog Seitzza. Završio ju je 1881. godine.

Posljedice potopa

O posljedicama potopa Knjiga Postanka nastavlja: "Istrijebi se svako biće s površja zemaljskog: čovjek, životinje, gmizavci i ptice nebeske, sve se izbrisa sa zemlje. Samo Noa ostade i oni što bijahu s njim u korablji. Stotinu i pedeset dana vladahu vode zemljom." Tada voda poče pomalo opadati. "Noa skine pokrov s korablje i pogleda: površina okopnjela."

"Tada Bog reče Noi: "Iziđi iz korablje, ti, tvoja žena, tvoji sinovi i žene tvojih sinova s tobom. Sa sobom izvedi sva živa bića... I Noa iziđe... I podiže Noa žrtvenik Jahvi; uze od svih čistih životinja i od svih čistih ptica, i prinese na žrtveniku žrtve paljenice."

Noina žrtva (Ludovico Ansiglioni, 1877.)

Žrtva zahvalnica i dúga

Prizor zahvalne žrtve za spasenje gledamo na slici **Noina žrtva**, koja je sučelice prethodnoj slici. - U središtu slike je kameni žrtvenik, a na njemu žrtveno janje koje sagorijeva, dok se plamen i dim uzdižu k nebu: znak da Bog prima zahvalnicu. Stari Noa, uzdignutih ruku, daje hvalu Bogu. Slijeva su tri Noina sina Šem, Ham i Jafet. Prvi se upravo sprema prinijeti svoju žrtvu - također janje, a druga dvojica će žrtvovati mladog junca. Zdesna, iza Noe, četiri su ženska lika: Noina žena i žene njegovih sinova. Zadovoljna lica i uzdignutih ruku prate prikazivanje žrtve. Na nebu koje se vedri savila se velika duga.

Na slici treba uočiti značenje dúge. Poslije žrtve Jahve daje Noi jamstvo: "Nikad više neću zemlju u propast strovaliti zbog čovjeka." I s Noom sklapa savez, a znak toga saveza je - dúga: "Dúgu svoju u oblak stavljam, da zalogom bude Savezu između mene i zemlje." Noa je po svojim sinovima novi praotac ljudskog roda.

Neprilike sa slikarima

Fresku je radio rimski slikar Ludovico Ansiglioni 1877. Trebao ju je, doduše, raditi stariji Seitz, ali se cijele 1876. nije pojavio u Đakovu niti se znalo gdje je i hoće li doći. A i sin Ludwig je najavio

da 1877. neće doći zbog poslova na drugim stranama. Strossmayer se upravo nalazio u Rimu. Zabrinut da će oslikavanje crkve zastati, moli slikara Nikolu Consonia, učenika Overbeckova, da nastavi slikati katedralu. Ovaj to nije mogao, nego pošalje svog učenika Ansiglionia. U sezoni 1877. načini on dvije slike: **Noinu žrtvu** i **Abrahamovu žrtvu**. Nisu se svidjele biskupu te ga on, isplativši mu dug, otpusti. Uto se iznenada pojavio i Alexander Seitz. Strossmayer je htio da se Ansiglionijeve slike uklone i naslikaju nove, ali Seitz to nije odmah prihvatio, a kasnije nije stigao. Još i poslije posvete katedrale, biskup je planirao ove dvije slike zamijeniti slikama Celestina Medovića, ali ni to nije ostvareno pa su ostale sve do danas. Kad je slikar Ljubo Babić obnavljao freske oštećene u požaru 1933. godine, također je bilo razgovora da on naslika nove mjesto Ansiglionijevih, ali ni to nije ostvareno. Iako uočljivo slabije od Seitzovih, ipak su svjedočanstvo svojega vremena i nepredvidivih okolnosti.

Kompozicija slike je jednostavna ilustracija biblijskog izvješća. Svi likovi su usmjereni na čin zahvalne žrtve. Boje nemaju živosti Seitzovih fresaka. Prilično su zatvorene. Ponešto ih je oživio slikar Ljubo Babić kad ih je obnavljao poslije spomenutog požara u katedrali. Tada je, vjerojatno u neznanju, ali s dobrom namjerom, načinio i jednu neobičnost. Uz prvog Noinog sina, koji upravo smjera zaklati janje, Ansiglioni je naslikao praznu posudu. U nju je trebalo, prema pravilima žrtvovanja, uhvatiti krv janjeta. Međutim, Ljubo Babić je u posudi naslikao živim bojama grožđe, kruške, jabuke, čak i jednu dinju, čega očito nije bilo poslije potopa niti spada u sadržaj slike.

Prefigurativno značenje

Obje freske o Noi, kao i mnogi drugi ikonografski motivi njegova života, imaju i svoje tipološko značenje. Prefiguracija su Novog saveza: Krista, kršćanina, Crkve. Sam Noa, pravednik usred ljudskih opačina i početak novog čovječanstva, pralik je Krista. Prema Evandelju, Noa je uzor budnosti (Mt 24, 37), a u Poslanici Hebrejima je prikazan kao svjedok vjere pred očima nevjere; pravednik koji je povjerovao jamstvu same Božje riječi (Heb 11,7). Nije samo pravedan u sebi, nego i glasnik Božje pravednosti, navješćujući ljudima skori Božji sud (2 Pet 2,5). On je i lik čovjeka spašenog u Kristu: spašen od potopa kao što kršćanin zadobiva spasenje po vodi krštenja. Korablja je pralik Crkve koja vodi spašenike ovim svijetom. Građena od drveta simbolizira i drvo Kristova križa po kojemu čovječanstvu dolazi spasenje. U katakombama, na kršćanskim grobovima, Noa je prikazivan u korablji u stavu oransa (lat. orans - molitelj) kao simbol spašene duše i nade u uskrsnuće.

Iako se u katoličkim kalendarima redovito ne nalazi Noin spomendan, on pada 28. travnja. Zaštitnik je sobara (gradnja korablje) i vinogradara (poslije potopa “Noa, zemljoradnik, zasadio je vinograd”, kaže Knjiga Postanka, što je i čest motiv slikara). Pojedinačno se prikazuje s golubom, koji u kljunu nosi maslinovu grančicu, ili s korabljom. U mnogim glasovitim crkvama nalazimo cikluse motiva iz Noina života: na primjer freske u bazilici Sv. Marka u Veneciji, vitraji u Chartresu, na Michelangelovim freskama u Sikstinskoj kapeli...

Antun Jarm